

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

УДК 325

О. І. Жорнова, д-р пед. наук, проф., КНУТШ

СТАНОВЛЕННЯ СЕРЕДЬНОГО КЛАСУ В УКРАЇНІ: ДО Внеску вищої школи у соціально-політичну розбудову українського суспільства

Формуються вихідні положення для розгляду вищої школи як провідного суб'єкта формування в Україні середнього класу. Визначаються підстави для змістово несуперечливого розгортання процесу здобуття вищої освіти майбутніми представниками середнього класу. Встановлюється логіка педагогічного впливу на формування фахівця із вищою освітою як представника середнього класу.

Ключові слова: середній клас, вища школа, формування фахівця як представника середнього класу.

У глобальному світі нагальною потребою стали поміркованість і урівноваженість у діях, стриманість і дисциплінованість у відносинах із партнерами, поступливість заради добросусідства, узгодженість і компліментарність заходів із світовими тенденціями розвитку освіти при дотриманні національних інтересів. До цього слід додати і такий чинник, як високий рівень соціоекономічного розвитку країн – світових лідерів, котрий прямо пов'язує із такими характеристиками, як стабільність, виваженість при запровадженні неапробованих прийомів, засобів, технологій і форм, надання пріоритетів безпеці і гарантованим результатам. Із співвідношенням традиційного і новітнього прямо пов'язують піднесення суспільства в цілому, при тому, що порушення рівноваги між відтворенням усталених стереотипів та творенням новочасних стандартів стає потужним поштовхом до виникнення тоталітарних режимів

Аналіз суспільно-трансформаційних процесів в Україні, котрі наразі не понижують своїх обертів, дає фахівцям підстави висловувати про те, що найближчий час буде вирішальним для країни: так, характеризуючи його як доленосний [1], зазначають, що сьогодні спрогнозувати наслідки таких зрушень найскладніше за всі роки незалежності; про знаковість поточного року говорять у зв'язку із тим, що саме він визначить геополітичне положення України й те, якими стануть українці після виборів: або більш впевненими, або агресивними, або розгубленими [2]. У ситуації існування розбіжних тенденцій розвитку українського суспільства як громадянського, та ще й за функціонального розладу самої політичної системи, наявною політичною й соціальною конфронтацією досить складно пересічному громадянину визначити власну позицію, зробити вибір на користь одного із гасел, перебуваючи в ситуації нестійкості, спостерігаючи за конкурентною боротьбою політичних партій, що точиться іноді без дотримання етики. Настороженість у суспільстві може стати поштовхом до зростання незадоволень, песимістичних настроїв, а

також екстремістських інцидентів, котрі за таких обставин легко спровокувати, витлумачуючи їх у форматі громадянських благ.

Розв'язання соціально-політичних проблем в Україні можливе через посилену розбудову її як громадянського суспільства, в котрому виняткова роль призначена для середнього класу – забезпечення й утримання стабільних соціальних, політичних, економічних, культурних трансформацій. Але наразі його відсутність в країні або, принаймні, дуже незначна чисельність, негативно позначається на поширенні ідеології громадянського суспільства, пропагуванні його цінностей та моралі. Така постановка питання про середній клас потребує виокремлення спроможного соціального інституту, котрий візьме на себе відповідальність за виважені спрямовані дії щодо виховання нової генерації співвітчизників – сучасного середнього класу.

Допис присвячено окресленню змістової сутності зусиль вищої школи у напрямі формування майбутніх фахівців із вищою освітою як представників середнього класу, що за більшої деталізації та деякої метафоричності може бути визначено як плекання носіїв ідеальних уявлень про "суспільство знання та соціальної інженерії" (Г. Овчинников та ін.) [3], де: соціально орієнтована ринкова економіка та ринкові відносини, малоістотна економічна нерівність, численний середній клас, високоєфективна наука, освіта впродовж життя, демократичний устрій, непорушні права й свободи громадян, багатопартійність.

Політичний контекст зрушень у вищій школі утворений соціальною відповідальністю вищої освіти, змістом якої є звітування перед суспільством за:

- 1) виховання національної еліти, яку вбачають у студентах вищих навчальних закладів;
- 2) становлення в Україні політичної нації;
- 3) політичну соціалізацію молоді;
- 4) обґрунтування національної ідеї та її просвітництво;
- 5) поширення громадських ініціатив.

Виокремлення вихідних положень для розгляду вищої школи як провідного суб'єкта формування в українському суспільстві середнього класу завбачає вказування на суперечність між її зорієнтованістю на розбудову громадянського суспільства (зокрема й через подальшу демократизацію управління вітчизняними ВНЗ) і не виголошеною відповідальністю перед суспільством за здійснення педагогічного впливу на спрямоване збільшення вільних громадян [4–6], оскільки встановлено, що нові особливості свідомості й взірці поведінкових практик ретранслюються від ядра середнього класу до його найближчої периферії, а відтак – до дальньої, й потому – до всього населення [7]. Доречно зазначити, що характеристики середнього класу істотно різняться в різних суспільствах, його самоідентифікація відбувається за несхожими ознаками, а сучасні соціологічні школи диференціюють і сам середній клас [8]. Проте при таких розходженнях – це певна соціальна ідентичність; досить чисельна спільнота, до якої наразі належить близько 45–46 % населення планети; її розбудова пов'яза-

на із стрімким економічним поступом т. зв. швидкорозвинених країн, в яких середній клас з'явився не поступово, а відразу відповідно до закономірності його неймовірного збільшення за досягання критичної маси в суспільстві (так, у КНР за час із 1990 й до 2005 років середній клас зріс із 15 % до 62 % її населення [9]; за повідомленням Мінекономрозвитку Росії близько 50 % росіян до 2020 року будуть належати до середнього класу за економічними показниками [10]). Економісти вважають, що глобальний середній клас надто швидкими темпами зростатиме до 2030 року. Вже в 2010 році 1,8 мільярди людей є членами глобального середнього класу [11]. Останні мають можливість в достатньому обсязі забезпечити родину товарами повсякденного вжитку, розраховувати на якісну медичну допомогу, планувати дітям високостатусну вищу освіту. В Україні середній клас ще не настільки численний, не вбирає до своїх лав значну частину суспільства, але останнім часом питання його зростання вдумливо обговорюють і науковці, і політики, і урядовці.

Під професійним середнім класом услід за низкою соціологів (Б. Еренрайх, Eichar Douglas, Vanneman Reeve, Lynn Weber Cannon, Levine Rhonda та ін.) маємо на увазі осіб, котрі увійшли до нього не через власність, капітал, соціальне походження, а через свою зайнятість у таких сферах, котрі потребують вищої освіти, – тобто т. зв. представників "масової інтелігенції" чи "працюючого мозку" [12; 13]. Цінності й норми такої спільноти постають відображенням тих культурних тенденцій й репрезентативного типу культури, котрі превалюють в освіті [14]. Дійове зростання середнього класу через систему підготовки фахівців із вищою освітою спроможне зінтегрувати процеси національної консолідації на міжнародному, національному та регіональному рівнях [7]. Доходи професійного середнього класу надто обмежені й скорочуються в усьому світі: як заявляє В. Potier, "за середній рівень доходів не розкитися місцем у середньому класі і його образом життя" (пер. наш – авт.) [15]. Професійний середній клас приходить у суспільство передусім для того, щоби осмислити себе як спільноту із особливим місцем в історично визначеній системі суспільних відносин, тому класова свідомість – ґрунт фахівців із вищою освітою [15–18]. За часів правового хаосу й соціальних катаклізмів можна враз розбагатіти, але раптово стати носієм ідеології середнього класу – годі сподіватись: соціальне визнання через присвоєння статусу, сповідування інакших цінностей через освоєння нових смислів потребують часу і якісної освіти. Суспільству середній клас необхідний через його правову свідомість, а не тому, що він розжився нелегальними способами; прагнення його представників збільшити свої статки має осмислено пов'язуватися із надходженнями до державного і місцевих бюджетів через сплату податків, а не глянцями оточення [19–23]. Вища освіта, якщо й не є беззаперечною гарантією майбутньої економічної стабільності випускників вишу (хоча б через досить невиразні зобов'язання вітчизняних Alma Mater щодо гідного працевлаштування своїх виучеників), то все ж таки набуті компетентності, формально засвідчені дипломом, значно збільшують можливості (а й іноді відіграють провідну роль) належного входження

на ринок праці окремої особи, отримання нею першої значущої роботи, котра сходиться із змістом професійної освіти [24–26].

Як правило, науково-педагогічний загал є носієм ідеології середнього класу, але не кожен із цієї спільноти ідентифікує себе із ним через власну економічну незахищеність, не належну якість життя. Проте, незважаючи на своє становище "субстрата" для перетворення в середній клас [18] (О. Соґомонов), у спланованих молодими людьми кар'єрному просуванні й соціальної мобільності через отримання вищої освіти професорсько-викладацькій спільноті відведена непересічна неоднозначна роль: не лише сприяти, але й, створюючи штучні перешкоди, бути певним "бар'єром" (В. Еренрайх) [12]. Зусилля вищої школи, спрямовані на становлення середнього класу в Україні, засновуються на тому, що громадянське суспільство є втіленням прогресивної думки про політичну й соціальну активність громадян, взаємодопомогу й підтримку їх одне одним. Високий ступінь організованої участі в суспільному житті, котрий відображає стан демократії й політики загалом (А. Токвіль), може виявлятися і як членство у політичних партіях, громадських, професійних, творчих, спортивних, конфесійних об'єднаннях, асоціаціях, і явкою на вибори, і сприянням громадським рухам, іншими колективними діями, зокрема, й через соціальний протест, котрий вважають найголовнішою формою відкритої реакції на суспільну ситуацію (Д. Макадам, Х. Макіндой, Р. Семпсон).

Розвинуте громадянське суспільство науковці характеризують через його функціонування як реальну противагу і доповнення виконавчих державних структур. Так, за нові виміри суспільства вважають: 1) події колективних зусиль (collective action events), котрі перекривають індивідуальну громадянську участь; 2) здатність спільноти солідаризуватися, котра й визначає її ефективність (collective efficacy) у справі досягнення поставленої мети, вирішенні окреслених завдань; 3) першочерговість заходів зонайбільшого захисту прав і свобод громадянина, котрим стверджене самовиявлення кожного і пріоритет демократичного суспільства [27]. Ідеї співіснування різних начал буття чи основ знання (Х. Вольф) стають підвалинами для визнання наявної множини інтересів, поглядів, соціальних інститутів як відображення соціальної організації громадянського суспільства і наразі розроблені у теоріях суспільного, політичного, культурного, ментального плюралізму, тощо.

Через те що вважається, що освіта впливає на поширення чи викорінення плюралізму [28], за необхідне постає обґрунтування теоретичних положень функціонування вищої школи як ретранслятора сенсу наукового знання [29] із упорядкованою множиною нетотожних і незалежних думок, поглядів, цінностей, переконань тощо. Наголосимо на засадничих положеннях процесу управління ретрансляцією знання, окреслюючи соціально-психологічний, культурно-освітній і політико-економічний ракурс вибудовування педагогічного впливу на майбутніх представників середнього класу.

По-перше. Змістово несуперечливе розгортання процесу здобуття вищої освіти передбачає узгодження:

1) економічних і т.зв. неприбуткових (культурних, фізичних, репродуктивних, тощо) прагнень студентської молоді;

2) досить скромного соціально-економічного рівня життя в Україні і стандартів високої якості власного життя випускників ВНЗ як представників середнього класу;

3) прагнень належності до середнього класу і соціальної відповідальності за трансформаційні зрушення у суспільстві.

Таке узгодження спроможне у подальшому запобігти розбалансуванню процесів адаптації і самореалізації особистості, а, відтак, уможливить випускнику ВНЗ, не зрікаючись особистих домагань, досягнення відповідності вимогам, що висуває суспільство до середнього класу.

По-друге. Необхідними постають умови для урівноваження:

1) готовності до зміни соціального статусу через готовність до сталих труднощів, пов'язаних із процесами соціальної мобільності (і індивідуальної, і групової);

2) наявного досвіду перебігу звичної життєдіяльності через практику повсякдення за іншими правилами і нормами;

3) переживання ситуації професійної соціалізації через позитивну самоідентифікацію із середнім класом;

4) сфери праці через сферу якісного дозвілля;

5) здатності до здобуття вищої освіти через спроможність до ре/трансляції культури середнього класу;

6) впливу суспільства на формування уявлень про належну життєдіяльність середнього класу через вплив референтного оточення на образ гідного існування;

7) індивідуальних дій законослухняного громадянина колективними діями розхитувача стабільності у малоефективному функціонуванні окремих сфер суспільного життя;

8) стрижневої ролі у сплаті податків і ролі "масової інтелігенції" у процесах політичної участі.

По-третє. Відповідно зусилля педагогічного колективу розгортатимуться як створення умов для формування у студентів:

1) довіри до системи цінностей середнього класу та спрямованого їх привласнення;

2) готовності бути представниками середнього класу у громадських, політичних, державних інституціях, виступати на його захист виключно законним шляхом;

3) переконань у доцільності легітимних дій щодо забезпечення неризикованого існування своєї родини;

4) намагань досягти особистого благополуччя без відриву від зростання благополуччя у суспільстві в цілому;

5) установки на підвищення соціального статусу;

6) устремління до передбачуваності соціальних змін наряду із незапереченням сенсу непрогнозованого розвитку суспільства.

Отже, вищою школою як соціальним інститутом, котрий перебирає на себе частку відповідальності за втілення в недалекому майбутньому

сценарію найвищого рівня демократизації українського суспільства, має бути визнано за сутнісне означення якісної вищої освіти підготовленість випускників ВНЗ до:

- 1) самостійного забезпечення соціальної мобільності з класу працюючих бідних у середній клас;
- 2) соціальну відповідальність за власну динаміку соціального статусу;
- 3) стратегічного та тактичного планування розвитку себе як представника середнього класу.

Відтак, професійна підготовка фахівців із вищою освітою має забезпечувати всебічне і ґрунтовне виконання випускниками ВНЗ суспільних функцій середнього класу: відтворення висококваліфікованої робочої сили, продукування нових виробничих, політичних, суспільних, економічних, культурних практик, інтеграції й стабілізації процесів національної консолідації на міжнаціональному, національному та регіональному рівнях. Необхідністю стає відкритість педагогічного процесу, коли кожна дія його основних суб'єктів, готових до рефлексії, мусить бути неприхованою, оприлюдненою, із чітко проговореною метою і наслідками, що стане запобіжником небезпеки ідеологічної замкненості, ізоляції (A. Rieber) [30], коли громадянське суспільство розбудовують без середнього класу як його гаранту.

Оскільки ідеї громадянського суспільства нероздільні із думками про викорінення нерівності, за якої соціальне становище визначають фінанси, власність, то їх утілення на царині професійної підготовки фахівців із вищою освітою як представників середнього класу є вчинком вищої школи із легітимізації зміни особистістю свого місця у стратифікованому суспільстві. Висунемо припущення щодо логіки педагогічного впливу на формування фахівця із вищою освітою як представника середнього класу. Така логіка має враховувати особливості зрушень у досвіді самоідентифікації особистості, а саме:

- 1) належність до середнього класу репрезентує не сукупність вчинково-поведінкових проявів тих, кого до нього відносять, але нову якість сумісного перетворення спільного існування на засадах виробленого чи привласненого у готовому вигляді, але єдиного ідеалу громадянського суспільства;

- 2) належність до середнього класу позбавлена деперсоніфікації, оскільки уможливорює пов'язаність із іншими (суб'єкт як громадянин) при збереженні автономності своїх зусиль (суб'єкт як самодіяльна особистість);

- 3) належність до середнього класу, виявлена через відтворення себе як цілісності та помножена на кількість поєднаних у спільноту, утворює нові можливості впливу пересічного громадянина на майбутнє суспільства.

Неухильне спрямовування студентської молоді до осмисленого представництва середнього класу, на наш погляд, відбуватиметься продуктивно, якщо вища школа забезпечуватиме переосмислення особистістю досвіду повсякденної життєдіяльності через рух:

1. У площині "дискретне – континуальне": від фрагментарних уявлень про значущість фахівця із вищою освітою для громадянського суспільства до цілісного усвідомлення ролі середнього класу як колективного актора у забезпеченні трансформаційних зрушень у політичній, соціальній, економічній, культурній сферах; від неподільного образу суб'єктивного благополуччя середнього класу до конкретизації власних зусиль щодо компетентного вибудовування належної життєдіяльності представника цього класу.

2. У площині "іманентне – трансцендентне": від необміркованих відносин у соціумі та із соціумом до взаємин на засадах активної рефлексії конкретних смислів, що виявляється в передсприйнятті, припущеннях, інтуїтивному відчутті загальних правил, настанов свого існування як носія культури середнього класу.

3. У площині "сакральне – профанне": від усвідомлення обмеженості утилітарно-прагматичного функціонування до планомірного освоєння не однорідного (гетерогенного) смислового простору повсякденної життєдіяльності, розуміння необхідності поліфункціонального здійснення професійної діяльності.

Не все у справі розбудови громадянського суспільства і, зокрема, становлення середнього класу, залежить від науковців і освітян. Проте, на наше переконання, саме вища школа повинна бути в авангарді процесів усталення середнього класу, формувати у студентської молоді переживання належності до цієї спільноти, ввести в дію механізм позитивної самоідентифікації із середнім класом. Недарма університети вилучають як платформу для становлення й розвитку середнього класу в суспільстві.

На наш погляд, аби вища школа здійснила вагомий внесок у становлення середнього класу вітчизняним урядовцями, дотичним до визначення перспектив розвитку вищої освіти, є сенс більше уваги приділити вивченню процесів і явищ суспільного життя, котрі, зокрема, позначають через поняття:

1) соціальної інтеграції як подолання соціальної диференціації суспільства внаслідок нерівного доступу до якісної освіти;

2) соціальної справедливості як задоволення потреб кожного у набутті певного фаху, професійної кваліфікації внаслідок мінімізації перешкод до отримання відповідної освіти;

3) соціальної нерівності у контексті поділу напрямів фахової підготовки, спеціальностей та спеціалізацій, навчальних закладів, освіти загалом на загальнодоступні та привілейовані;

4) соціальної мобільності як зміну належності до соціальної страти через отриману освіту;

5) соціального статусу як визнання суспільством престижності освіти та освіченості;

6) соціальної адаптації як пристосування до швидких соціальних перетворень внаслідок нововведень в освіті, позитивне їх прийняття.

Отже, вища школа як соціальний інститут, котрий визнано чинником інноваційних процесів у суспільстві та чинником функціонування країни

як самостійного суб'єкта світового співтовариства, своїм завданням має привернути увагу держави до необхідності потужних спрямованих кроків щодо формування середнього класу вітчизняними ВНЗ, ініціювати коригування освітньо-кваліфікаційних характеристик (в межах Державного стандарту вищої освіти) та потому коригування й реалізацію оновлених освітньо-професійних програм.

Подальші розвідки щодо осмислення вищої школи як соціального інституту, котрий свідомо ре/транлює норми середнього класу, доречно розгорнути у напрямі конкретизації змісту навчально-виховного процесу ВНЗ із залученням до обговорення цього питання найширшого кола небайдужих фахівців.

1. Політологи пророкують... [Електронний ресурс] // Твоя Україна. – Режим доступу : <http://blog.ua/community/3252/777979>. 2. Головні політичні інтриги та події 2012 року – прогноз "Главреда" [Електронний ресурс] // Главред. – Режим доступу: <http://ua glavred.info/archive/2011/12/07/091827-0.html>. 3. От модернизации высшего образования к модернизации российского общества : монография / под ред. проф. Г. К. Овчинникова. – М. : МГИУ, 2008. – 352 с. 4. *Жорнова О. І.* Вища освіта України як стратегічний ресурс суспільного розвитку / О. І. Жорнова, О. І. Жорнова // Педагогіка вищої школи: досвід і тенденції розвитку : матеріали Всеукраїнської науково-практ. конф. (10–11 листопада 2011 р., м. Запоріжжя). – Запоріжжя : ЗНУ, 2011. – С. 6–7. 5. *Жорнова О. І.* Сучасна вища школа: to be or not to be? / О. І. Жорнова, О. І. Жорнова // Вища школа. – 2011. – № 7–8. – С. 74–83. 6. *Жорнова О. І.* Модернізація освіти як mainstream у вітчизняній педагогіці / О. І. Жорнова, О. І. Жорнова // Вища школа. – 2011. – № 3. – С. 114–122. 7. *Мареева С. В.* Средний класс в современном российском обществе: специфика становления : дис. на соискание науч. степ. канд. соц. наук по спец. 22.00.04 – Социальная структура, социальные институты и процессы [Електронний ресурс] / С. В. Мареева. – Режим доступу : www.isras.ru/files/File/Avtoferat/Avtoferat_MareevaS.pdf. 8. *Лібанова Е. М.* Соціальна стратифікація українського суспільства: спроба статистичного визначення та вимірювання // Український соціум. – 2003. – № 1(2). – С. 146–164. 9. 產階級的怒吼: Вы говорите, у вас есть средний класс? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://blog.ifeng.com/article/14060809.html>. 10. *Торкунов А.* Высшее образование – залог воспроизводства среднего класса [Електронний ресурс] / А. Торкунов. – Режим доступу : <http://www.mgimo.ru/news/university/document/12696.phtml>. 11. *Homi Kharas.* The Emerging Middle Class In Developing Countries : Oecd Development Centre [Електронний ресурс] / Kharas Homi. – Режим доступу : <http://www.oecd.org/dataoecd/12/52/44457738.pdf>. 12. *Ehrenreich B.* Fear of Falling: The Inner Life of the Middle Class / Barbara Ehrenreich. – Pantheon Books, 1989. – 292 p. 13. American middle class [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.multilingualarchive.com/ma/enwiki/ja/American_middle_class. 14. *Левин К.* Некоторые социально-психологические различия между Соединенными Штатами Америки и Германией // Разрешение социальных конфликтов. – СПб. : Речь, 2000. – С. 119–126. 15. *Potier B.* Middle-Class Income Doesn't Buy Middle-Class Lifestyle [Електронний ресурс] // The Harvard bulletin. It is checked up 2006–07–25. – Режим доступу : <http://www.news.harvard.edu/gazette/2003/10.30/19-bankruptcy.html>. 16. Это крах средней Америки. А Япония – в ближайшем будущем [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.2chblog.jp/archives/51624058.html>. 17. Существует или нет средний класс в Китае [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pigzhina.blog122.fc2.com/blog-entry-170.html>. 18. *Согомонов А.* "Средний класс" и образование: quid pro quo? (конфликт толкований и концептуальная повестка на XXI век) [Електронний ресурс] / Александр Согомонов. – Режим доступу : <http://www.strana-oz.ru/?numid=3&article=184>. 19. *Мищенко М.* Середній клас: самовизначення в соціальній структурі суспільства // Національна безпека і оборона. – 2008. – № 7. – С. 5–13. 20. *Дарендорф Р.* У пошуках нового устрою [Текст] / Ральф Дарендорф. – К. : Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2006. – 108 с. 21. *Дмитрук Д. А.* Формування середнього класу в сучасній Україні: особливості самоідентифікації та ціннісних орієнтацій // Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2011. – № 948. – С. 81–89. 22. *Шангіна Л.* Громадянська активність українського середнього класу // Національна безпека і оборона. – 2008. – № 7(101). – С. 30–45. 23. *Манжол П.* Проблеми становлення середнього класу як основи розвитку громадянського суспільства в Україні. Аналітична записка [Електронний

ресурс] / П. Манжолa ; Національний інститут стратегічних досліджень. Відділ стратегій розвитку громадянського суспільства та протидії корупції (квітень 2010 р.). – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/article/265>. 24. Молодь України : від освіти до праці / [С. Оксамитна, О. Виноградов, Л. Малиш, Т. Марценюк ; за ред. С. Оксамитної]. – К. : ВПЦ НаУКМА, 2010. – 202 с. 25. Жорнова О. Професійна підготовка майбутніх фахівців відповідно до правил єдиного ринку [Текст] // Проблеми освіти : наук. зб. – К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2009. – Вип. 59. – С. 24–29. 26. Жорнова О. Перспективи розвитку професійної освіти у контексті вимог ЄС [Текст] // Вища освіта України. Тематичний випуск "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського простору". – 2008. – Т. 3 (10). – С. 150–156. 27. Sampson R. Civil society reconsidered The durable nature and community structure of collective civic action / R. Sampson, H. Macindoe, D. McAdam, S. Weffer-Elizondo // Amer. Journ. of sociology. – Chicago, 2005. – Vol. 111, # 3. – P. 673–714. 28. От модернизации высшего образования к модернизации российского общества : монография / под ред. проф. Г. К. Овчинникова. – М. : МГИУ, 2008. – С. 291. 29. Жорнова О. І. Репрезентація сенсу наукового знання: проблеми і перспективи вимірювання якості освіти // Вища школа. – 2009. – № 6. – С. 88–96. 30. Rieber A. Offenheit [Text] // Lexikon der Padagogik / Hrsg. vom Willmann-Institut Munchen, Wien. Leitung der Hrsg.: Heinrich Rombach. – Neue Ausg. in 4 Bd. – Freiburg [u.a.] : Herder, 1971. – Bd. 3: Kultur bis Schulbuch. – S. 236–237.

Надійшла до редколегії 15.04.13

О. И. Жорнова

СТАНОВЛЕНИЕ СРЕДНЕГО КЛАССА В УКРАИНЕ: К ВКЛАДУ ВИСШЕЙ ШКОЛЫ В СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКУЮ ПЕРЕСТРОЙКУ УКРАИНСКОГО ОБЩЕСТВА

Формулируются исходные положения для рассмотрения высшей школы в качестве ведущего субъекта формирования в Украине среднего класса. Определяются основания для содержательно непротиворечивого развертывания процесса получения высшего образования будущими представителями среднего класса. Устанавливается логика педагогического влияния на формирование специалиста с высшим образованием как представителя среднего класса.

Ключевые слова: средний класс, высшая школа, формирование специалиста как представителя среднего класса.

O. I. Zhornova

THE FORMATION OF THE MIDDLE CLASS IN UKRAINE: THE CONTRIBUTION OF HIGHER EDUCATION IN THE SOCIAL AND POLITICAL UNDERDEVELOPMENT OF UKRAINIAN SOCIETY

Formulated initial position to consider higher education as a leading business formation in Ukraine of the middle class. Defined basis for consistent in content deployment process for higher education of future members of the middle class. It is the logic of pedagogical influence on the formation of specialist with higher education as a representative of the middle class.

Keywords: middle class, higher education, formation of specialist as a representative of the middle class.